

Mr. Semir HADŽIMUSIĆ

OSNIVANJE I RAD BIBLIOTEKA NA PODRUČJU LUKAVCA U PERIODU 1945-1953. GODINE

Abstrakt: *Nakon Drugog svjetskog rata započet je proces Obnove ratom uništene privrede i infrastrukture. Uporedo s tim radilo se i na stvaranju uslova za nove poduhvate u segmentu prosvjete i kulture. Prvi korak biLo je opismenjavanje stanovništva kao polazna osnova za svaki dalji kulturno-prosvjetni i društveni angažman stanovništva. Da bi se uspješno realizovale planirane društvene aktivnosti neophodno je bilo imati veći knjižni fond dostupan građanima, potrebno je bilo osnivati nove i unapređivati rad postojećih biblioteka.*

U Sarajevu je u maju 1945. godine otvorena Narodna biblioteka NR Bosne i Hercegovine, koja je preuzela ulogu centralne biblioteke na teritoriji BiH. U periodu od 1945 do 1953. godine otvoreno je preko dvije stotine biblioteka širom Bosne i Hercegovine.

Na području Lukavca su tokom 1946. godine otvorene dvije javne biblioteke: Mjesna Narodna biblioteka Puračić i Sreska Narodna biblioteka Lukavac. Svoj rad nastavlja i najstarija lukavačka biblioteka koja se nalazila u okviru Fabrike sode. Obnavljaju se stare i osnivaju nove školske biblioteke.

Ključne riječi: *Lukavac, Puračić, Sreska narodna biblioteka, Mjesna Narodna biblioteka, biblioteka Fabrike sode, školske biblioteke*

Uvodna razmatranja

Područje Lukavca i okoline od augusta 1945. godine do januara 1947. godine u administrativno-teritorijalnom pogledu je ulazilo u sastav novoformiranog sreza sa sjedištem u Lukavcu. Lukavački srez bio je dijelom okruga Tuzla, jednog od sedam okruga Narodne Republike Bosne i Hercegovine. Niže administrativno-teritorijalne jedinice sreza bili su mjesni narodni odbori, a srez Lukavac je pod svojom ingerencijom imao 21. Mjesni narodni odbor: Banovići, Bistarac, Brijesnica Donja, Devetak, Dobošnica, Gnojnica, Kiseljak, Lukavac Muslimanski, Miričina, Orahovica Muslimanska, Poljice, Priluk, Podgorje, Puračić, Seona, Smoluća, Treštenica Srpska, Turija, Tulovići, Tumare i

Vasiljevci.¹

Lukavački srez u periodu svog postojanja 1945.-1947. godina, uzimajući u obzir broj stanovnika i teritoriju koju je zahvatao, spadao je u red većih srezova u Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini. U sastav Lukavačkog sreza tada su ulazila i neka područja današnjih općina Banovići, Tuzla, Gračanica i Živinice. Za vrijeme postojanja Lukavačkog sreza, nije održan zvaničan popis stanovništva, ali prema podacima sreskih lokalnih i partijskih vlasti Lukavca iz augusta 1946. godine, na ovom području je živjelo preko 40 hiljada stanovnika. Nakon godinu i pet mjeseci od osnivanja, Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podjeli Narodne Republike BiH na okruge od 7. januara 1947. godine, ukinut je lukavački srez, a njegova teritorija pripojena srezu Tuzla.²

Prema podacima iz popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine lukavačko područje bilo je dio Tuzlanskog sreza, a sastojalo se od sedam mjesnih narodnih odbora : Dobošnica, Lukavac, Puračić, Smoluća, Turija, Brijesnica i Vasiljevci. Mjesni narodni odbor Lukavac bio je sastavljen od slijedećih naseljenih mjesta: Crveno Brdo, Huskići, Lukavac Muslimanski, Lukavac Tvornica³, Modrac i Zagorje, dok su Mjesni narodni odbor Puračić činila slijedeća mjesta: Puračić, Prokosovići, Devetak i Bikodže.⁴ Zanimljiv detalj jeste promjena imena za naseljeno mjesto Lukavac Muslimanski. Ova promjena izvršena je odlukom Prezidijuma Narodne skupštine NRBiH, aprila 1949. godine, kada se iz naziva ovoga mjesta briše sufiks Muslimanski.⁵ U isto vrijeme donosi se i odluka kojom se na nivou BiH osnivaju oblasti. Iste će zamijeniti ranije ukinute okruge, a Lukavac, osim što je dio Tuzlanskog sreza, postaje i dijelom Tuzlanske oblasti.⁶

Prema popisu stanovništva iz 1948. godine, područje današnje općine Lukavac je brojalo 30.563 stanovnika. Pozitivan prirodni priraštaj vidljiv je 1953. godine, kada posmatrano područje Lukavca ima 35.214 stanovnika.

Nakon Drugog svjetskog rata Bosna i Hercegovina je bila zaostala, dominantno agrarna zemlja. I stanovništvo Lukavačkog sreza u to vrijeme

¹ Semr Hadžimusić, *Lukavački srez. Administrativno-teritorijalne i društveno-ekonomske karakteristike 1945-1947. godine*, Gračanički glasnik časopis za kulturnu historiju, br. 39., Monos, Gračanica 2015., 72-73..(Dalje: S.Hadžimusić, *Lukavački srez.*)

² S. Hadžimusić, *Lukavački srez.*, 74-75.

³ Naziv Lukavac Tvornica, odnosno Lukavac Fabrika u ovom periodu upotrebljava se za područje današnjeg gradskog područja Lukavac, a naziv Lukavac Muslimanski ili Turski nosilo je područje kojeg danas, manje više zauzima mjesna zajednica Lukavac Mjesto.

⁴ *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine. Knjiga I., Stanovništvo po polu i domaćinstva*, Beograd 1951., 348.- 350.

⁵ *Odluka o promjeni imena Lukavac Muslimanski u Lukavac*, Službeni list Narodne Republike Bosne i Hercegovine, br.17., Sarajevo 28. 04. 1949.

⁶ Tokom 1949. godine vršena je i reorganizacija narodnih odbora. Na meti se našao dotadašnji administrativno-centralistički model upravljanja. Smanjuje se činovnički aparat, a Zakonom o narodnim odborima konstituiraju se savjeti i komisije kao širi oblici učešća građana u samoupravljanju. Što se tiče Oblasnog narodnog odbora Tuzla, on je prestao sa radom koncem 1951. godine, a formalno je ukinut maja 1952. godine., Denis Bećirović, *Informbiro i sjeveroistočna Bosna. Odjeci i posljedice sukoba KPJ-Informbiro 1948. 1953.*, Tuzla 2005., 41.- 44. (Dalje: D.Bećirović, *Informbiro i sjev.ist.Bosna.*)

pretežno se bavilo poljoprivredom. Tek je u povelju bila obnova industrije (Fabrika Sode Lukavac), rudarstva (Banovići, Puračić...), saobraćaja i infrastrukture, tako da je relativno mali broj ljudi bio zaposlen izvan poljoprivrede—u industriji, rudarstvu itd. Neznatan broj stanovništva pripadalo je činovničkom aparatu sreza ili pak prosvjetnim djelatnicima.⁷

Područje Lukavca dočekalo je konačno oslobođenje zemlje sa oko 80% nepismenog stanovništva. Pismenost je bila luksuz određenog kruga gradskog i stanovništva većih sredina, sjedišta narodnih odbora. Narodni front kao najjača masovna društvena organizacija uzeo je na sebe pokretanje akcije na opismenjavanju stanovništva. Taj svoj zadatak on prilično uspješno završava. U svim naseljima lukavačkog sreza osnivaju se analfabetski tečajevi, te započinju intenzivne aktivnosti na „narodnom prosvjećivanju“ stanovništva.⁸

Do kraja prve dekade oktobra 1945 godine na području Lukavačkog sreza osnovano je 60 analfabetskih tečajeva sa 2.550 polaznika. Od tog broja, na području današnjeg Lukavca, odnosno Mjesnih odbora Lukavac i Bistarac osnovano je po 6 tečajeva, Puračić i Poljice po 4 tečaja, Gnojnica, Dobošnica i Devetak po 3 te Smoluća 2 tečaja. Osim ovih tečajeva otvorena su i tri radnička tečaja u Lukavcu, Puračiću i Bistarcu s oko 80 polaznika.⁹ Ovi tečajevi radili su u prvoj zimskoj kampanji narodnog prosvjećivanja i svi su uspješno završili svoj rad. Tečajevima je osim omladine bilo obuhvaćeno i starije stanovništvo koje je pokazalo mnogo želje i volje za novim znanjem. Koncem marta i početkom aprila 1946. godine komisije su ispitale i ustanovile znanje svakog polaznika ponaosob, a rezultati su bili slijedeći: tečaj je sa uspjehom završilo 1.463 muškarca i 980 žena. Dok su se opismenjivali tečajci vršila se i obuka novog kadra za rukovodioce analfabetskih tečajeva u Lukavcu. Kurseve za nove rukovodioce organizovao je Sreski narodni odbor Lukavac.¹⁰

Za uspjeh procesa opismenjavanja i narodnog prosvjećivanja stanovništva bilo je neophodno imati veći knjižni fond koji će biti dostupan građanima, potrebno je bilo osnovati javnu biblioteku.

Sreska Narodna biblioteka u Lukavcu

Pojam javna biblioteka i javna bibliotečka djelatnost, na prostorima BiH doživjeo je svoje suštinsko značenje tokom Narodnooslobodilačke borbe u Drugom svjetskom ratu. Tada su idejno uobličeni pojam i funkcija opštenarodne javne biblioteke kao važnog činioca i osnovnog preduslova široko zasnovanog

⁷ S. Hadžimusić, *Lukavački srez.*, 78.

⁸ Semir Hadžimusić, *Analfabetski tečajevi i opismenjavanje stanovništva na području Lukavca 1945-1953. godine*, Baština sjeveroistočne Bosne, časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe br.6., Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Tuzla 2014., 55. (Dalje: S.Hadžimusić, *Analfabetski tečajevi.*)

⁹ *Front slobode*, br. 34., Tuzla 13. oktobar 1945., 3.

¹⁰ S. Hadžimusić, *Analfabetski tečajevi.*, 56.

kulturno-prosvjetnog rada u narodu.¹¹ Ovaj proces nastavljen je u prvim postratnim godinama otvaranjem javnih narodnih, okružnih, sreskih i mjesnih biblioteka širom BiH. U Sarajevu je 22. maja 1945. godine otvorena Narodna biblioteka NR BiH, koja je preuzela ulogu centralne biblioteke na teritoriji BiH. Do jula 1945. godine, u BiH je radilo ukupno 207 narodnih biblioteka i čitaonica; u Banjalučkom okrugu 101., u Bihaćkom 51., u Sarajevskom 22., u Tuzlanskom 10., u Travničkom 1., u Hercegovačkoj oblasti 8., te u gradu Sarajevu 14.¹²

U prvim upustvima o narodnom prosvjećivanju ukazivano je na važnost osnivanja biblioteka i čitaonica. Isticano je da treba obnoviti ratom stradalu bibliotečku građu, te otvoriti nove biblioteke i čitaonice gdje god je to moguće. Uloga istih, kako se isticalo, bila je da ljude „izvuče“ iz kafana i povede na put sticanja novih shvatanja i znanja. Veoma brzo su dati zadaci za organizovanje popunjavanja bibliotečkog fundusa i sprovođenje bibliotečkih kurseva za školovanje kadra za rad u ovim ustanovama.

Osnivački korijeni lukavačke javne biblioteke vezani su za Fabriku sode, koja je pomogla isto. Kada je osnovana ova biblioteka ne može se precizno utvrditi, ali postoji podatak da je već bila osnovana 1908. godine. U prvim godinama rada brigu o biblioteci vodila je fabrika, a biblioteka je služila svim lukavčanima, učenicima, radnicima, građanima. U Drugom svjetskom ratu skromni bibliotečki fond trpi ratna oštećenja, ali biva uglavnom sačuvan.¹³

Lukavac je u vremenu 1945.-1947. godine bio sjedište istoimenog sreza, pa je tako svoje prve nove radne dane i gradska biblioteka počela kao Sreska narodna biblioteka Lukavac. Inicijativa za osnivanje sreskih biblioteka došla je iz vrha partijskih i državnih vlasti u Sarajevu krajem 1945. godine, a početak realizacije iste u Lukavcu je zvanično započeo u proljeće 1946. godine.

Zadatak da osnuje Narodnu biblioteku imao je prosvjetni odsjek SNO-a Lukavac. Isti nije na vrijeme počeo s realizacijom ovoga projekta, zbog čega u aprilu 1946. godine iz Narodne biblioteke u Sarajevu ističu da je Lukavac među posljednjim srezovima koji nisu osnovali Narodnu biblioteku. Svu pomoć osnivanju ove lukavačke biblioteke dala je upravo Narodna biblioteka NR BiH Sarajevo, koja je bila donator prve pošiljke od 300 knjiga, te obrazaca za rad ove biblioteke.¹⁴ Također Narodna biblioteka Sarajevo je bila organizator bibliotečkog kursa na koji je SNO Lukavac u maju 1946. godine uputio učitelja Vasilija Gurenko. Kurs je trajao četiri dana, a bez slanja ovoga učitelja na isti, Narodna biblioteka nije htjela realizovati svoju donaciju za Sresku narodnu biblioteku Lukavac.¹⁵

Krajem juna 1946. godine već imamo podatke da je učitelj Narodne osnovne škole u Lukavcu Fabrici Gurenko Vasilije položio bibliotečki kurs, te da

¹¹ Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1918.- 1945.*, Sarajevo 1986., 10.

¹² Isto, 407.- 409.

¹³ Grupa autora, *Grad, komuna Lukavac*, 192.

¹⁴ Arhiv Tuzlanskog kantona (dalje: A TK), fond: Sreski Narodni Odbor Tuzla (dalje: SNOT), k.93., f.1., *Narodna biblioteka Sarajevo Sreskom narodnom odboru Lukavac*, Sarajevo, 29. april 1946.

¹⁵ A TK, SNOT, k.93., f.1., Gurenko Vasilije upućen na bibliotečki kurs, Lukavac, 11. maj 1946.

radi na otvaranju Sreske narodne biblioteke.¹⁶

Dana, 22, augusta 1946. godine, konačno je otvorena *Sreska narodna biblioteka Lukavac*. Mjesno sindikalno vijeće Lukavac predalo je ovoj biblioteci tvorničku biblioteku iz koje je u ovu biblioteku do oktobra 1946. godine prenijeto 300 knjiga. Uz ovu i donacije Narodne biblioteke NR BiH, te privatnika, lukavačka sreska biblioteka u početku je raspolagala s preko 600 knjiga. U septembru 1946. godine, za 88 čitalaca izdato je 236 knjiga. Korisnici biblioteke su preko 80% bili učenici, te omladina.

Svoj prvi smještaj biblioteka je privremeno našla u čitaonici Radničkog doma Lukavac. Radno vrijeme u početnom periodu rada bilo je tri dana sedmično.¹⁷

Nakon što je Lukavac izgubio status sresa, januara 1947. godine i ova biblioteka gubi značaj sreske biblioteke. Od tada se zove samo *Narodna biblioteka Lukavac*, a kao takva ne bilježi značajnije rezultate. Posljednje pominjanje ove biblioteke pod imenom Sreska narodna biblioteka Lukavac zabilježeno je 28. januara 1947. godine.¹⁸ U jednom izvještaju poslanom iz Mjesnog narodnog odbora Lukavca Muslimanskog 1. februara 1947. godine ističe se da u Lukavcu ne postoji sreska biblioteka, te da je nakon ukidanja sresa ista „vjerovatno“ prenijeta u Tuzlu.¹⁹ Ovo je dokaz bahatosti činovnika koji je sastavljao navedeni izvještaj, jer se u odgovoru poslanom iz SNO-a Tuzla 4. februara 1947. godine navodi da u Lukavcu ima biblioteka, da se nalazi u Radničkom domu i da je vodi Vasilije Gurenko. Također kritikuje se prethodni izvještaj i ocjenjuje se kao potpuno netačan.²⁰

O radu ove biblioteke u narednom razdoblju do kraja 1953. godine nemamo mnogo podataka. Jedino što je poznato jeste da je na poziciji bibliotekara do 1952. godine ostao dotadašnji bibliotekar, učitelj Vasilije Gurenko.²¹

Koncem 1953. godine i početkom 1954. biblioteka je raspolagala sa oko 5 hiljada knjiga,²² imala je stručnog bibliotekara, te upravu koja je bila pod ingerencijama Narodnog odbora općine Lukavac. Uprkos tome, broj čitalaca bio

¹⁶ A TK, fond: Okružni Narodni Odbor Tuzla (dalje:OKNOT), k.20., br. 2696. /28., *Zapisnik o pregledu stanja u Narodnoj osnovnoj školi Lukavac, Lukavac*, 26. juni 1946.

¹⁷ *Front slobode*, br.88., Tuzla 19. oktobar 1946., 4.

¹⁸ A TK, SNOT, k.95., f.2., *Snabdevanje biblioteka*, Sarajevo, 28. januar 1947.

¹⁹ A TK, SNOT, k.95., f.2., *Mjesni narodni odbor Lukavac Muslimanski Sreskom narodnom odboru Tuzla*, Lukavac, 1. februar 1947.

²⁰ A TK, SNOT, k.95., f.2., *Snabdevanje narodnih biblioteka*, Sarajevo, 4. februar 1947.

²¹ Grupa autora, *Grad, komuna Lukavac*, 192.

²² Dcniji podaci za ovu biblioteku postoje od 1957. godine kada je donijet Zakon o bibliotekama. Ova biblioteka je tada imala četiri hiljade knjiga. Idućih godina se dobro razvijala, pa je već 1961. imala 7. 750 knjiga, 1. 920. čitalaca, dječije odjeljenje i devet pokretnih biblioteka. Također, treba istaći da je 1961. godine biblioteka osnovana kao samostalna ustanova pod starim nazivom Narodna biblioteka Lukavac. **Godine 1966. ova biblioteka raspolaže sa čak 20. 000 knjiga.**, *Analiza o stanju bibliotekarstva u Bosni i Hercegovini*, 119.; Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u BiH 1945.- 1975.*, Sarajevo 1977., 145. (dalje: Lj.Bašović, *Biblioteke 1945.- 1975*)

je relativno mali i nije bio srazmjernan broju stanovnika Lukavca.²³

Biblioteka Fabrike sode Lukavac

Ova biblioteka je najstarija na području Lukavca. Osnovana je davne 1895. godine u okviru fabričke laboratorije²⁴ kao podrška stručnim i naučnim istraživanjima u novoosnovanoj fabrici sode u Lukavcu. Budući da je fabrika stalno proširivala i usavršavala svoju proizvodnju, način rada, školovala svoje radnike, tako joj je ova biblioteka bila veoma potrebna.

Biblioteka je radila u kontinuitetu, iz godine u godinu, šireći svoj bibliotečki fond. Prekid rada, kao i fabrika, imala je tokom Drugog svjetskog rata. Nakon oslobođenja, svoj rad je obnovila krajem 1945. godine.²⁵ Već početkom 1946. godine partijski organi prave uvid u stanje ove biblioteke. Tako Sreski komitet KPJ Lukavac evidentira knjige ove *industrijske biblioteke*,²⁶ te sredinom iste godine spisak evidencije dostavlja Okružnom komitetu KPJ u Tuzli. Tada se biblioteka oslovljava samo pod nazivom *Biblioteka soda tvornice Lukavac*.²⁷

Organizaciona struktura ove biblioteke bila je u potpunosti uređena. Biblioteka je imala pet odijela-knjižnica, smještenih u posebnim fabričkim radnim jedinicama, kao što su: konstrukcioni biro, laboratorija, radionica, sekretarijat i komercijalno odjeljenje. Za svaki ovaj odjel bili su zaduženi radnici koji odgovaraju za isti, i to za inventar, narudžbe, izdavanje i slično. Neki od odgovornih lica za biblioteku bili su: Nazif Suljkanović, Iljaz Osmić, Ivan Nikić, Tomislav Ivušić i drugi.²⁸

U biblioteci je bio uređen postupak upisa, izdavanja i rukovanja s knjigama i časopisima. Knjige su uvedene u centralnu evidenciju na slijedeći način: redni broj, naziv knjige i pisca, godina izdanja, naziv knjižnice kojoj je inventar dodijeljen, te odgovorno lice. Knjige su izdavane uz zaduženje na kartici i potpis lica koje je primilo knjigu. Prispjeli časopisi uvodili su se u knjigu časopisa, zaduživani kod odgovornog lica, čija je dužnost bila da označi časopis s posebnom naljepnicom, te obezbjedi njegovu cirkulaciju među radnicima. Na kraju godine časopisi su po potrebi korišćeni i upisivani u odgovarajuće evidencije. Ova pravila rada biblioteke, bila su na snazi od 1. maja 1948. godine.²⁹

Od 1949. godine, imamo podatke da se ova biblioteka još zvala: *Knjižnica sindikalne podružnice broj 1. radnika i namještenika Fabrike sode*

²³ *Front slobode*, br.405., Tuzla 14. juli 1954., 7.

²⁴ Grupa autora, *Grad, komuna Lukavac*, 191.

²⁵ Lj. Bašović, *Biblioteke 1945.- 1975.*, 283.

²⁶ O bibliotekama industrijskih pogona u BiH vidi više u: Fahrudin Kalender, *Radničke biblioteke i čitaonice u BiH do 1941.*, Sarajevo 1998.

²⁷ A TK, fond: Okružnog komiteta Komunističke partije BiH Tuzla (Dalje: OK KPBiH T), k.2., *Sreski komitet Okružnom komitetu, Tuzla*, 31. juli 1946.

²⁸ A TK, fond: Tvornica sode „Solvay“ Lukavac (dalje: TSS Lu), fascikla br.651., *Mapa za biblioteku, Nabavka knjiga i časopisa*, Lukavac, 21. april 1948.

²⁹ Isto.

Lukavac. Biblioteka je bila pretplaćena na 8 listova i 4 časopisa. Upravo, te godine, u toku su bili radovi na preuređenju biblioteke.³⁰ Nakon, preuređenja, biblioteka je bila smještena u zgradi Radničkog kluba Fabrike sode Lukavac i imala je jednu dobro opremljenu prostoriju. Na mjestu rukovodioca biblioteke od 1. marta 1950. godine bio je Dragutin Šiško, koji je za rad u biblioteci mjesečno plaćan sa 600 dinara. Biblioteka je radila po dva sata utorkom, petkom i nedjeljom.³¹

Dio knjiga fabrika je za ovu biblioteku naručivala i kupovala (npr. Narudžba iz Grafičko-knjižarskog preduzeća „Novi dani“ iz Beograda, maj 1948.), a veliki dio je dobiven putem razmjene knjiga s drugim bibliotekama, ustanovama i preduzećima.³³

Tabela 16.
Knjižni fond i čitaoci biblioteke Fabrike sode Lukavac 1950. godine³²

upno knjiga	uštvene nauke	irodne nauke	letristika	ečija literatur	upno čitalaca	dnika	mješte-nika	enika i studenat	talih	25.godin	eko 25.godin
1550	370	210	903	67	178	35	78	47	18	47	131

Brojne su knjige koje se nalaze u bibliotečkim odijeljenjima Fabrike sode Lukavac. Neke od njih datiraju još iz 19. stoljeća. Najstarija knjiga, koja se 1948. godine nalazila na spisku knjiga ove biblioteke jeste knjiga evidentirana pod nazivom „Geologie“, autora Karla Vogta iz 1879. godine. Tu su još i slijedeći naslovi: „Musprats Chemie“ iz 1888. godine, „Die Fabrization der schwefelzauer Toneredo“, 1894. godina, „Die Celulozefabrikation“, 1897. godine i slično.³⁴

Knjižni fond sodine biblioteke raspolagao je s naslovima na nekoliko jezika. Najviše je bilo knjiga na njemačkom, ruskom i tadašnjem srpsko-hrvatskom jeziku. Nekoliko naslova bilo je i na slovenačkom, češkom, te francuskom jeziku. Pregledom popisa knjiga ove biblioteke ustanovljeno je da je najviše knjiga na njemačkom jeziku nabavljeno prije 1945. godine, dok poslije 1945. godine u nabavci prednjače knjige na ruskom jeziku.³⁵

³⁰ A TK, fond: Oblasni Narodni Odbor Tuzla (dalje:OBNOT), dok. 4395. /217., *Javne knjižnice i čitaonice, Lukavac*, 28. decembar 1949.

³¹ A TK, OBNOT, dok. 4411. /36., *Upitnik podataka o biblioteci*, Lukavac, 20. maja 1950.

³² Tabela je konstruisana na osnovu podataka iz: A TK, OBNOT, br. 4411. /36., *Upitnik podataka o biblioteci*, Lukavac, 20. maj 1950.

³³ A TK, TSS Lu, f. 651., *Popis stručnih knjiga*, Lukavac, maj 1948.

³⁴ A TK, TSS Lu, f.651., *Spisak knjiga stručne biblioteke Fabrike sode Lukavac*, Lukavac, 1948.

³⁵ Biblioteka u okvirima Fabrike sode Lukavac nastavlja sa radom i nakon 1953. godine. Ipak, ova biblioteka danas nije u funkciji. Nedugo nakon što je fabrika privatizirana, nova uprava je odlučila zatvoriti biblioteku. Veliki dio knjižnog fonda je uništen, uključujući i najstarije publikacije. Zahvaljujući radnicima Javne biblioteke Lukavac dio knjižnog fonda je sačuvan, izmješten i danas se nalazi se u ovoj biblioteci.

Biblioteka je redovno snadbjevana aktuelnim društveno-političkim listovima, odlukama, spisima, priručnicima i knjigama. Tako, na primjer, dio sačuvanog fonda ove biblioteke su i naslovi: „Građa za reformu neposrednih poreza“, Ministarstva finansija Kraljevine SHS iz 1925. godine, „Geološki anali Balkanskog poluostrva“, Geološkog zavoda Univerziteta u Beogradu iz 1949. godine, „Narodni obaveštajac za Beograd, Zemun i Pančevo“, informativni priručnik iz 1949. godine, Red vožnje željeznice za 1946/47.godinu i druga dijela.³⁶

Mjesna narodna biblioteka u Puračiću

Ova biblioteka osnovana je u januaru 1946. godine.³⁷ Zajedno sa čitaonicom bila je smještena u domu kulture u Puračiću.³⁸ Čitaonica i biblioteka baštine tradiciju sličnih predratnih ustanova, ali nakon 1945. razvijaju se iz početka i u potpuno novim uslovima.

Ova biblioteka s čitaonicom djelovala je kao radna jedinica Mjesnog narodnog odbora Puračić, a od 1949. kao ogranak Kulturno-prosvjetnog društva „Jedinstvo“ iz Puračića.

Prema podacima iz druge polovine 1949. godine, ova biblioteka raspolagala je sa 143 knjige, koje su bile na tadašnjem srpsko-hrvatskom jeziku. Najviše je bilo beletristike, 63 naslova, zatim 50 knjiga iz prirodnih nauka, te 20 iz oblasti društvenih nauka. U biblioteci je radio jedan nestručni radnik, a biblioteka je bila pretplaćena na 10 listova i 3 časopisa.³⁹

U strukturi čitalaca, u posljednjih šest mjeseci 1949. godine, najviše je bilo „seljaka“ 80, radnika 40, učenika i studenata 49, te 10 službenika i namještenika.⁴⁰

Navedena biblioteka je u službenoj dokumentaciji s početka 1950. godine zavedena kao *Mjesna narodna biblioteka Puračić*. Broj knjiga kojim je raspolagala tada je bio 167. Osim biblioteke u Gornjoj Tuzli, biblioteka u Puračiću je bila jedina Mjesna narodna biblioteka na području sreza Tuzla.⁴¹

Godine 1952. biblioteka je značajno uvećala svoj knjižni fond, pa je tada brojala 426 knjiga. Na organima KPD „Jedinstvo“ i mjesnim organima vlasti razmatrano je pitanje smještaja biblioteke. Ukazivano je da biblioteka nema odgovarajuće prostorije, inventar i slično.⁴² No, ovaj problem bio je riješen

³⁶ Svega nekoliko ovakvih publikacija izlučeno je zajedno s drugom građom Fabrike sode u Arhiv Tuzlanskog kantona, te se danas nalazi u fondu: TSS Lu, br. 970.

³⁷ A TK, OKNOT, k.77., dok. 11859. /2., *Kulturno prosvjetni i umjetnički rad*, Lukavac, 8. februar 1946.

³⁸ A TK, OBNOT, dok. 4395. /196., *Prostorije koje služe za kulturno masovni rad*, Puračić, 20. mart 1950.

³⁹ A TK, OBNOT, dok. 4395. /220., *Javne knjižnice i čitaonice*, Puračić, 1950.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ A TK, OBNOT, dok. 4757. /1., *Biblioteke, raspodjela knjiga*, Tuzla, 1950.

⁴² *Bilten Saveza kulturno-prosvjetnih društava Bosne i Hercegovine*, godina I., br.3., Sarajevo 1952.

1953. godine kada je biblioteka dobila prostorije u novoizgrađenom domu kulture u Puračiću.

Školske biblioteke

Osim javnih i biblioteka u privrednim preduzećima o kojima smo govorili u prethodnom poglavlju, postojale su i biblioteke u prosvjetnim ustanovama, školama. Ove biblioteke su u vremenskom razdoblju o kome govorimo, bile u početnoj fazi svoga rada. Ipak, one su doprinosile kulturnom uzdizanju školske djece u vrijeme kada privatni knjižni fondovi skoro da i nisu postojali, kada je knjiga bila privilegija bogatih, nedostupna širokim narodnim masama, dakle u vrijeme kada je svaka knjiga bila dragocjena.

U predratnim prosvjetnim ustanovama postojao je neki vid školskih biblioteka, ali one su dijelom ili u cijelosti uništene tokom rata. O tome kakvo je bilo stanje u ovim bibliotekama najbolje govore podaci iz decembra 1945. godine. Tada su u lukavačkim školama postojale svega tri biblioteke: u Lukavcu T. 119 knjiga, Lukavcu M. 49 knjiga i Puračiću svega 3 knjige.⁴³ Docnije su ove biblioteke institucionalno pozicionirane unutar školskih ustanova, obogaćene novim knjižnim fondom, a osim pomenutih otvorene su i biblioteke u drugim školama.

Biblioteka Narodne osnovne škole u Lukavac Mjestu kao školska biblioteka registrovana je 8. novembra 1949. godine. Za rad u biblioteci angažirana je bila učiteljica Hiba Jahić, a biblioteka je bila smještena u kancelariji škole. Godine 1950. biblioteka je raspolagala sa 123. knjige (45 knjiga društvenih nauka, 20 prirodnih nauka, 38 naslova dječije literature, te 20 drugih naslova).⁴⁴

Također, u normativnim aktima bile su registrovane i školske biblioteke u Dobošnici i Bistarcu. Biblioteka u Narodnoj osnovnoj školi u Dobošnici, 1950. godine je raspolagla sa 150 knjiga (82 knjige društvenih nauka, 37 prirodnih nauka, 18 naslova beletristike, te samo 3 dječije literature). Školsku biblioteku u Dobošnici vodio je učitelj Radovan Dotović.⁴⁵

Školska biblioteka u Bistarcu u istom periodu je raspolagala sa 145 knjiga (47 knjiga društvenih nauka, 25 knjiga prirodnih nauka, 70 naslova beletristike, te 3 naslova dječije literature. Karakterističan je slučaj školske biblioteke u Bistarcu, budući da su čitaoci ove biblioteke većinom bili mještani, radnici i seljaci Bistarca i okoline.⁴⁶

Ovo potvrđuje ulogu škole kao kulturno-prosvjetne ustanove, čije aktivnosti nisu bile samo u službi učenika već i cijele društvene zajednice.

⁴³ A TK, SNOT, k.93., f.1., *Obrazloženje uz sumarni mjesečni izvještaj*, Lukavac, decembar 1945.

⁴⁴ A TK, OBNOT, dok. 4411. /8., *Upitnik podataka o biblioteci*, Lukavac, 10. april 1950.

⁴⁵ A TK, OBNOT, dok. 4411. /16., *Upitnik podataka o biblioteci*, Dobošnica, 7. april 1950.

⁴⁶ A TK, OBNOT, dok. 4411. /18., *Upitnik podataka o biblioteci*, Bistarac, 14. april 1950.

Umjesto zaključka

Na osnovu historijskih izvora prvog reda, te relevantne literature data su nova saznanja o razvoju biblioteka i bibliotekarstva na području Lukavca u periodu 1945-1953. godine. Po prvi put se objašnjava razvojni put lukavačkih biblioteka u datom periodu, čime se neophodnim saznanjima iz lokalne historije obogaćuje historiografija Bosne i Hercegovine.

Bibliotekarstvo u Lukavcu nije zaživjelo tek 1945-1946. godine, njegovi temelji su postavljeni još 1894-1895. godine kada je stručna biblioteka započela s radom u okviru Fabrike sode Lukavac.

Međutim, danas uvriježeno mišljenje da je Lukavac tek 1961. godine dobio Narodnu biblioteku opovrgnuto je ovim istraživanjem, te se sa sigurnošću može reći da je *Sreska Narodna biblioteka Lukavac* otvorena 22. augusta 1946. godine. Nakon ukidanja lukavačkog sreza u januaru 1947. godine, ova biblioteka nastavlja s radom pod nazivom *Narodna biblioteka Lukavac*. Dakle, ovo su korijeni današnje Javne ustanove Javne biblioteke Lukavac, koja se s pravom može ponositi da kao javna biblioteka (sreska, gradska, općinska, samostalna ili u okviru drugih ustanova) egzistira već od 1946. godine, pa sve do danas.

Što se tiče drugih biblioteka, pomenuta stručna biblioteka Fabrike sode svoj rad obnavlja krajem 1945. godine i u kontinuitetu radi tokom predstavljenog perioda. Ova biblioteka je dala doprinos u osnivanju Narodne biblioteke, ali je i po osnivanju iste nastavila osim svojih radnika da opslužuje i druge zainteresovane građane Lukavca.

Značajno je istaći da je u Puračiću djelovala Mjesna narodna biblioteka koja je pored slične u Gornjoj Tuzli bila jedina registrovana Mjesna narodna biblioteka na području sreza Tuzla.

Osim navedenih u ovom periodu se obnavljaju stare i osnivaju nove školske biblioteke, a ispomoć bibliotekama su brojne čitaonice, tada otvarane u cijeloj zemlji. Bibliotečki fond i osoblje lukavačkih i drugih biblioteka dali su značajan doprinos u neophodnom procesu opismenjavanja i kulturnog uzdizanja, ali i tadašnjem planskom društveno-političkom usmjeravanju stanovništva.

ESTABLISHMENT AND WORK OF LIBRARIES IN LUKAVAC DURING 1945-1953.

Abstract: *After the Second World War, the process of restoring the destroyed economy and infrastructure began. At the same time, the creation of conditions for new ventures in the education and culture began. The first step was the literacy of the population as the starting point for every further cultural-educational and social engagement of the population. In order to successfully implement planned social activities, it was necessary to have a larger library fund available to citizens, it was necessary to establish new and improve the work of existing libraries.*

In May 1945, the National Library of Bosnia and Herzegovina was opened in Sarajevo, which took over the role of the central library in the territory of BiH. In the period from 1945 to 1953, over two hundred libraries were opened across Bosnia and Herzegovina.

In the Lukavac area, two public libraries were opened in 1946: Local Public Library Puračić and National Library Lukavac. The oldest library located within the Soda Factory continues its work. The old ones are being renovated and new school libraries are being established.

Key words: *Lukavac, Puračić, National Library, Local National Library, Library of the Soda Factory, school libraries*

A black and white photograph of a traditional lace fabric. The fabric features intricate, repeating patterns of geometric shapes, including triangles and diamonds, arranged in a circular or fan-like motif. The lace is set against a background of a fine, dotted pattern. The overall appearance is that of a delicate, hand-crafted textile.

Tradicija

